

ner of speaking of the village Mykytyntsi Kosiv district Ivano-Frankivsk region. Ukrainian literary language has always been enriched and enriches with healing springs folk dialects, expanding their expressive and stylistic possibilities. There is no doubt that in this respect, the priority belongs to the vocabulary, which fills the national language units, often unknown to modern literary language. And it is popular colloquial dictionary is characterized by multidimensionality, the heterogeneity of the origin of individual groups of words, a variety of motives nomination, specific lingual phenomena that accompany the operation names within a particular dialect continuum.

At the lexical material of gootsools' dialects can conduct a variety of scientific observations. We stopped only for some of the phenomena relating to the composition of the vocabulary from the point of view of its origin. Observations on foreign language vocabulary village Mykytyntsi Kosiv district Ivano-Frankivsk region confirm the opinion of the linguists that the formation of the lexical system of the Ukrainian language was, of course, long crystallization dictionary wealth distributed to the various fields of Ukraine.

In addition, vocabulary gootsools' dialect of Mykytyntsi is not only an element of communication, but also helps to learn the language as a means of creating thoughts; is a means of creative understanding of phenomena in the surrounding world. Borrowed word is not a variance, modification, semantics, has the ability to consolidate the wealth of content associated with the human experience, identity and cultural traditions of other Nations.

Lexical borrowing are generally in the Ukrainian language and in particular on the region a long history.

Key words: foreign vocabulary, polonisms, magyarisms, hermanisms, romanianisms, gootsools' manner of speaking.

Отримано: 15.10.2014 р.

УДК: 811.161.2'373.4:347

Монастирська Р.І.

ТЕРМІНИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ РЕЧОВИХ ПРАВОВІДНОСИН (ПАРАДИГМАТИЧНІ ВІДНОШЕННЯ)

У статті досліджено змістові компоненти термінів на позначення понять речових правовідносин, встановлено еквіполентні, привативні словесні опозиції й опозиції тотожності в межах СГ 'речові правовідносини'.

Ключові слова: юридичний термін, семантична група, словесна опозиція, інтеграційна сема, диференційна сема, периферійна сема.

Суть проблеми. Дослідження семантики є чи не найменш розробленим і складним питанням термінології, адже взаємопов'язані наукові поняття та явища зовнішнього світу проектується на систему мови, елементи якої, зокрема, підлягають внутрішнім мовним процесам. Водночас «обидві системи зв'язків – позамовна й внутрішньомовна, – взаємодіють, утворюючи сітку парадигматичних відношень» [2, 265]. З погляду сучасного термінознавства об'єднання термінів, що характеризується спільною семантичною ознакою й кількома відмінними, утворюють семантичні парадигми, а їхні члени, пов'язані опозиційними зв'язками, – парадигматичні відношення. Таким чином, **актуальність** зазначеної проблематики зростає через недостатньо вивчені опозиційні відношення одиниць, в основі яких лежить схожість й відмінність за тими чи тими компонентами (інтеграційними, диференційними, периферійними) в межах семантичного угруповання. У цьому аспекті семантичний аналіз юридичних термінів є важливим для адекватного тлумачення номінованих понять, закріплених у відповідних термінологічних значеннях, про що переконливо свідчать наукові розвідки Л. М. Василькової [1], В. Я. Карабана [3], А. М. Ляшук [4], Л. І. Чулінди [5] та ін.

Мета статті. Об'єктом дослідження послуговували терміни чинного ЦКУ на позначення понять речових правовідносин, що утворюють парадигматичне угруповання – семантичну групу (СГ) «речові правовідносини». На обраному матеріалі передбачено розв'язання таких завдань: 1) встановити еквіполентні опозиції термінів; 2) з'ясувати ієрархію привативних відношень одиниць; 3) виявити опозиції тотожності.

Речові правовідносини базуються на понятті права власності та є «правом особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб» (ЦКУ, ст. 316), на свій розсуд.

СГ термінів на позначення речових правовідносин, у свою чергу, є розгалуженою і складається з підгруп на позначення відносин (див. схему 1):

Схема 1

а) **права користування чужими речами**: право користування чужим майном (*сервітут*) (ЦКУ, ст. 401), право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (*емфітевзис*) (ЦКУ, ст. 407), право користування чужою земельною ділянкою для забудови (*суперфіцій*) (ЦКУ, ст. 413);

б) **набуття права власності на річ**, юридичним змістом якого є право власності на чужу річ: *набуття права власності на перероблену річ* (ЦКУ, ст. 332), *набуття права власності на безхазяйну річ* (ЦКУ, ст. 335), *набуття права власності на знахідку* (ЦКУ, ст. 338), *набуття права власності на бездоглядну домашню тварину* (ЦКУ, ст. 341), *набуття права власності на скарб* (ЦКУ, ст. 343), *набуття права власності на новостворене майно* (ЦКУ, ст. 331), *набуття права власності на об'єкти незавершеного будівництва* (ЦКУ, ст. 331).

Спільною центральною одиницею аналізованої СГ є **право**, що в сучасному законодавстві референціє поняття системи соціальних загальнообов'язкових норм, дотримання і виконання яких забезпечуються державою (ЮЕ, V, с. 5) й у кожній окремій підгрупі уточнюються елементами *користування* і *власність*, які є семантично вагомими й утворюють основні вектори парадигматичних зв'язків СГ. Філологічне і юридичне тлумачення термінів *користування* і *власність* відрізняються. «Філологічне тлумачення – це з'ясування змісту норми права через граматичний аналіз її словесного формулювання, а юридичне – це тлумачення не слів (термінів), а понять, які вони позначають» [1, 123]. Наприклад, якщо розглядати *користування*, *власність* із філологічного боку, вони будуть виглядати так: *користування* – 1) дія за значенням користуватися; 2) уживати, використовувати що-небудь для власних потреб; 3) використовувати що-небудь у своїх інтересах, діставати вигоду з чогось; 4) у сполученні з абстрактним іменником означає: мати що-небудь (СУМ, IV, с. 290); *власність* – 1) майно, належне кому-, чому-небудь; 2) належність чогось кому-, чому-небудь із правом розпоряджатися (СУМ, I, с. 703). Відтак, одиниці *користування*, *власність* опозицій не утворюють. Долучення ж юридичного аналізу показує, що елементи *користування* і *власність* не лише звужують семантику опорної одиниці **право**, а й утворюють опозиції привативного характеру: *право власності*, *право користування*, адже складовим елементом права власності є право користування (ЮЕ, V, с. 14). За ЦКУ *право власності* – це «права володіння, користування й розпоряджання своїм майном» (ЦКУ, ст. 317).

Інтеграційна сема '**право**' та диференційна сема '*користування*' утворюють еквіполентні опозиції термінів *сервітут*, *емфітевзис*, *суперфіцій*, пов'язуючи їх відношенням контрастної дистрибуції.

Диференційні семи '*чужий*', '*земельний*', '*ділянка*' входять до сфери перетину всіх вищезазначених термінів. Опозиціями еквіполентності пов'язані семи на позначення об'єктів права власності '*земельний*', '*ділянка*'; '*природний*', '*запаси*'; '*будівля*', що виконують роль співгіпонімів. Термін *сервітут* перетинається з термінами на позначення поняття набуття права власності на річ диференційною семою '*будівля*', що виявляє семантичну близькість з периферійною семою '*будівництво*'. У СУМ одиницю *будівля* тлумачать як «архітектурна споруда; будова» (СУМ, I, с. 248), а *будівництво* як «дія за значенням будувати» (СУМ, I, с. 249).

Периферійна сема '*потреба*' на позначення поняття необхідності єднає терміни *сервітут* і *емфітевзис*.

Опозиція тотожності в досліджуваній СГ представлена парами термінів – абсолютними синонімами, – що є наслідком запозичення слів, у результаті чого в українській мові існують дублетні найменування: *право користування чужою земельною ділянкою*, *природними запасами*, *будівлями*, *сервітут*; *право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб*, *емфітевзис*; *право користування чужою земельною ділянкою для забудови*, *суперфіцій*.

Інтеграційна сема 'право' та диференційна сема 'власність' зумовлюють утворення еквіполентних опозицій: *набуття права власності на перероблену річ*, *набуття права власності на безхазяйну річ*, *набуття права власності на знахідку*, *набуття права власності на бездоглядну домашню тварину*, *набуття права власності на скарб*, *набуття права власності на новостворене майно*, *набуття права власності на об'єкти незавершеного будівництва*.

Диференційна сема 'річ' виступає спільною одиницею в значенні термінів *набуття права власності на знахідку* і *набуття права власності на перероблену річ*. У цивільному праві *річ* – предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки (ЮЕ, V, с. 333). Спільні семи 'новий', 'річ' на позначення поняття об'єкта права власності перетинають терміни *набуття права власності на новостворене майно* й *набуття права власності на об'єкти незавершеного будівництва*. У ЦКУ під поняттям *нової речі* розуміють *річ*, виготовлену з матеріалу власника: *Переробкою є використання однієї речі (матеріалу), в результаті чого створюється нова річ* (ЦКУ, ст. 332).

Периферійні семи 'виявити', 'особа' об'єднують терміни *набуття права власності на новостворене майно* й *набуття права власності на скарб*: *Особа, яка виявила скарб, набуває право власності на нього* (ЦКУ, ст. 343). Периферійна сема 'момент' на позначення «певного проміжку часу у розвитку чого-небудь» (СУМ, IV, с. 793) характеризує перетин термінів *набуття права власності на бездоглядну домашню тварину*, *набуття права власності на новостворене майно*, *набуття права власності на об'єкти незавершеного будівництва* і є уточненою маркованими одиницями *завершити*, *створити*, *прийняти*: *Право власності на новостворене нерухоме майно (житлові будинки, будівлі, споруди тощо) виникає з моменту завершення будівництва (створення майна)* (ЦКУ, ст. 331); *Якщо договором або законом передбачено прийняття нерухомого майна до експлуатації, право власності виникає з моменту його прийняття до експлуатації* (ЦКУ, ст. 331). Периферійні семи 'установа', 'орган', 'особа', 'власник' розкривають поняття суб'єкта права власності й виступають у функції співгіпонімів. Семи 'виявити', 'засвідчити', 'повідомити' є маркованими одиницями периферії значень аналізованого угруповання.

Отже, здійснений аналіз парадигматичних відношень термінів на позначення понять речових правовідносин виявив певні закономірності: 1) спільною одиницею аналізованого угруповання є інтеграційна сема 'право'; 2) основною парадигматичною особливістю підгруп є наявність уточнювальних компонентів *власність*, *користування*, що сприяють утворенню еквіполентних опозицій у межах підгруп; 3) ієрархічний характер забезпечують привативні опозиції, коли кожний окремих гіпонім підпорядкований гіпероніму; 4) системність одиниць на позначення речових правовідносин підтверджують опозиції тотожності. Синонімію елементів представляють мовні дублети: *право користування чужою земельною ділянкою, природними запасами, будівлями – сервітут*; *право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб – емфітевзис*; *право користування чужою земельною ділянкою для забудови – суперфіцій*; 5) аналіз семантичного наповнення термінів досліджуваної СГ на підставі встановлення схожості чи протилежності компонентів їхніх значень розкрив характер концептуалізації відображеного в українській мові досвіду речових правовідносин.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в аналізі семного складу значень термінів ЦКУ в межах СГ, встановленню зв'язків і відношень слів у їхній семасіологічній структурі, що може послугувати основою впорядкування й уніфікації юридичної термінології, а також опису цілісної терміносистеми української мови.

Список використаних джерел

1. Василькова Л. М. Законодавче та філологічне тлумачення термінопонять кримінального права / Л. М. Василькова // Термінологічний вісник : Збірник наукових праць / відп. ред. В. Л. Іващенко. – К. : Інститут української мови НАНУ, 2013. – Вип. 2(2). – С. 120–125.
2. Левицкий В. В. Семасиология : монография для молодых исследователей / В. В. Левицкий. – Изд. 2, исправл. и дополн. – Винница : Нова Книга, 2012. – 680 с.
3. Карабань В. Я. Тлумачення актів цивільного законодавства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Одеська нац. юридична академія. – Одеса, 2007. – 20 с.
4. Ляшук А. М. Семантична структура юридичних термінів української та англійської мов : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / Київський національний лінгвістичний ун-т. – К., 2007. – 20 с.
5. Чулінда Л. І. Особливості тексту нормативно-правового акта [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.naiu.kiev.ua/tslk/pages/biblio/visnik/2003_2/_zmist_02/chylinda.htm.

Список умовних скорочень

1. СУМ – Словник української мови: В 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства / [ред. І. К. Білодід]. – К. : Наукова думка, 1970 – 1980.
2. ЦКУ – Цивільний кодекс України : за станом на 12 трав. 2008 р. / М-во юстиції України. – Офіц. вид. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2008. – 480 с.
3. ЮЕ – Юридична енциклопедія: У 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : Видавництво «Українська енциклопедія» ім. В. П. Бажана, 2003 – 2004.

This article envisages the semantic components of the terms denoting the concepts of objective legal relationships. The objective legal relationships are based on the concept of property rights and are «an individual's right to thing (or property), which it carries out in accordance with the law by its will, regardless of other will» or at its discretion.

Semantic groups of the terms denoting objective legal relationships are extensive. Conventionally they consist of subgroups denoting such relationships: a) the right to use things of strangers; b) the acquisition of thing's ownership, the legal meaning of which is «rights of possession, use and disposition of own property». The common central unit of analyzed semantic group is right that reference the concept of social mandatory standards in current legislation, the compliance and performance of which are provided by the government and are specified by elements in every separate subgroup. Differential semes are semantically significant. They form the main vectors of paradigmatic relations of semantic group. For example, differential semes 'ownership' and 'thing' in civil law manifest the concept of individual's right to certain thing against whom civil rights and obligations may arise. Differential seme 'usage' represents in civil law the owner's possibility to obtain useful properties for satisfying their personal and property needs belonging to him. It is a component of property rights. Peripheral semes reveal the concept of subject property right and are served in function of co-hyponyms.

The hierarchical nature of groups is achieved by privative oppositions when every separate hyponym is subordinated to hyperon. The consistency of units denoting objective legal relationships is confirmed by identity oppositions (the synonymy of elements is presented by language doublets).

The analysis of semantic terminological content of studied semantic group based on establishing similarities or opposite components of their values revealed the character of conceptualization reflected in Ukrainian experience of objective legal relationships.

Keywords: legal term semantic group, verbal opposition Sam integration, differential Sam, Sam peripherals.

Отримано: 17.10.2014 р.

УДК 811.161.2+ 392

Науменко Л.М.

ПРАЦІ З ЕТНОГРАФІЇ – ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ НАЗВ ПОСУДУ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті зроблено огляд етнографічних досліджень, які можуть бути одним із джерел для вивчення назв хатнього начиння (зокрема посуду).

Ключові слова: етнографічні дослідження, гончарство, назви посуду.

В умовах культурно-національного відродження українського народу посилюється інтерес науковців до вивчення різних галузей матеріальної культури (зокрема побуту та його елементів). Останнім часом все більше вивчають лексику в етнолінгвістичному аспекті.

Предметом їх досліджень стають також назви посуду, його різновидів та сфер застосування.

Ранні розвідки з етнографії відбивали історичні умови життя українського народу, містили правдиві зарисовки окремих моментів матеріальної культури [4, 40], та слід зазначити, що вони подавали опис житла українців, тогочасних меблів, опис костюмів різних верств населення та давали замало інформації про посуд та використання його різновидів на той час.

До перших етнографічних описів належить праця Я. Марковича «Записки о Малороссии, ее жителях и произведениях...». Автор наводить досить різнобічні відомості з етнографії українців, що в переважній більшості були його особистими спостереженнями. У роботі подано всебічну культурно-побутову характеристику українців: походження українського народу, його мова, матеріальна культура (мистецтво, освіта, звичаї, обряди...) [4, 122].